

УДК 343.14

DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.86.5.15>

ПОНЯТТЯ ДОПУСТИМОСТІ ДОКАЗІВ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

Мельничук Ю.Л.,
аспірант Київського міжнародного університету
ORCID: 0009-0002-6334-1163

Мельничук Ю.Л. Поняття допустимості доказів у кримінальному процесі.

У статті, на основі аналізу чинного законодавства, наявних наукових джерел, з'ясовано поняття та зміст допустимості доказів у кримінальному процесі України. Встановлено, що допустимість доказів можна трактувати як: вимогу закону; процесуальну форму; інститут кримінального процесуального права; висновок щодо конкретного доказу після відповідної оцінки; характеристику (властивість) доказу. Допустимість характеризує можливість використання фактичних даних про вчинений злочин для доказування. Порушення процесуальної форми отримання доказів не дозволяє використовувати їх для доказування, оскільки використання в процесі доказування доказів, отриманих відповідно до вимог закону, є не лише гарантією об'єктивного дослідження матеріалів кримінального провадження та прийняття по ньому правильного рішення, але й гарантією дотримання прав і законних інтересів представників усіх сторін кримінального провадження в ході збору доказів.

Обґрунтовано, що допустимість являє собою одну з ключових характеристик (властивостей) доказу. Кожну з цих властивостей слід розглядати як самостійну конструкцію, що має притаманну тільки їй внутрішню структуру і функціональну цілісність. Основна відмінність допустимості від інших властивостей доказів полягає в тому, що допустимість ґрунтується не тільки на положеннях Кримінального процесуального кодексу України, а також на положеннях Конституції України. Визначено, що на підставі положень КПК України та Конституції України докази вважаються допустимими, якщо: вони отримані стороною кримінального провадження, правомочною проводити процесуальні дії; вони отримані із належного джерела відомостей про фактичні дані; вони отримані в результаті проведення тільки зазначених у законі процесуальних дій; дотримана процесуальна форма проведення процесуальних дій та закріплення їх результатів; забезпечені права, свободи і законні інтереси людини.

На основі проведеного аналізу запропоновано: 1) викласти ст. 86 КПК України «Допустимість доказу» в новій редакції; 2) доповнити ст. 84 КПК України «Докази» частиною третьою.

Ключові слова: кримінальні процесуальні докази, властивості доказів, допустимість доказів, критерії допустимості

Melnychuk Y.L. The concept of admissibility of evidence in criminal proceedings.

Based on the analysis of current legislation and available scientific sources, the article clarifies the concept and content of admissibility of evidence in the criminal procedure of Ukraine. It is established that the admissibility of evidence can be interpreted as: a requirement of law; a procedural form; an institution of criminal procedural law; a conclusion regarding a particular piece of evidence after appropriate evaluation; a characteristic (property) of evidence. Admissibility characterizes the possibility of using factual data about the crime committed for evidence. Violation of the procedural form of obtaining evidence does not allow using it for proof, since the use of evidence obtained in accordance with the requirements of law in the process of proof is not only a guarantee of an objective examination of criminal proceedings and making the right decision thereon, but also a guarantee of observance of the rights and legitimate interests of representatives of all parties to criminal proceedings during the collection of evidence.

The author proves that admissibility is one of the key characteristics (properties) of evidence. Each of these properties should be considered as an independent construction with its own internal structure

and functional integrity. The main difference between admissibility and other properties of evidence is that admissibility is based not only on the provisions of the Criminal Procedure Code of Ukraine, but also on the provisions of the Constitution of Ukraine. It is determined that, based on the provisions of the CPC of Ukraine and the Constitution of Ukraine, evidence is considered admissible if: it is obtained by a party to criminal proceedings authorized to conduct procedural actions; it is obtained from a proper source of information about the facts; it is obtained as a result of conducting only the procedural actions specified in the law; the procedural form of conducting procedural actions and consolidating their results is observed; and human rights, freedoms and legitimate interests are ensured.

Based on the analysis, the author proposes to: 1) to restate Article 86 of the CPC of Ukraine «Admissibility of Evidence» in a new wording; 2) to supplement Article 84 of the CPC of Ukraine «Evidence» with a third part.

Key words: criminal procedural evidence, properties of evidence, admissibility of evidence, admissibility criteria.

Постановка проблеми. У юридичній літературі питанням допустимості доказів приділялася і продовжує приділятися значна увага. Дана обставина пов'язана з тим, що аспект допустимості доказів є визначальним і значущим для всього перебігу кримінального провадження. Від придатності доказів з точки зору законності їх джерел, методів і прийомів отримання відомостей, залежить належне забезпечення прав і свобод осіб, які беруть участь у справі, дотримання принципів кримінального судочинства. У зв'язку з чим І.Ю. Кайло та ін. науковці справедливо підмічають, що вагомість нормативної регламентації інституту допустимості доказів визначається насамперед тим, що вона встановлює процедуру пізнання фактичних обставин кримінального правопорушення; при цьому враховуються як існуючі у правовій системі завдання кримінального судочинства, так і їх відносна пріоритетність. Саме тому зазначений інститут відображає бачення законодавцем балансу між потребою встановлення істини за будь-яку ціну і свідомою готовністю знизити ймовірність її досягнення для звуження сфери обмежень конституційних прав громадян [1, с. 13-14].

Стан опрацювання проблематики. Окремі аспекти допустимості доказів у кримінальному провадженні досліджували такі вчені, як Ю.П. Аленін, В.В. Вапнярчук, І.В. Гловюк, В.П. Гмирко, І.Ю. Кайло, О.В. Капліна, Л.М. Лобойко, В.Т. Маляренко, А.В. Панова, М.А. Погорецький, М.М. Стоянов, О.О. Толочко, О.Г. Шило та ін. Безумовно, вказані вчені зробили значний внесок у дослідження допустимості доказів, проте, деякі аспекти цієї проблематики залишаються дискусійними, такими, що не отримали достатньо повного і всебічного аналізу з урахуванням останніх змін та доповнень внесених до КПК України.

Метою статті є з'ясування поняття та змісту допустимості доказів у кримінальному процесі України.

Виклад основного матеріалу. Інститут допустимості доказів у кримінальному процесі був обраний одним з основних напрямів перетворення при підготовці пропозицій щодо стратегії реформування судоустрою та судочинства. Саме тому Конституційний Суд України в Рішенні у справі за конституційним поданням Служби безпеки України щодо офіційного тлумачення положення частини третьої статті 62 Конституції України від 20.10.2011 р. № 12-рп/2011 [2] звернув особливу увагу судів на те, що обвинувачення особи у вчиненні злочину не може ґрунтуватися на доказах, одержаних у результаті порушення або обмеження її конституційних прав і свобод, крім випадків, у яких Основний Закон України допускає такі обмеження. Верховний Суд у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного кримінального суду в справі № 359/7742/17 (провадження № 51-2114км19) встановив, що вирішуючи питання про застосування правил ст. 87 КПК до наданих сторонами доказів, Суд виходить з того, що ці положення можуть бути підставою для визнання доказів недопустимими не за будь-якого порушення процесуального закону, а лише у випадку порушення фундаментальних прав і свобод особи, гарантованих у документах, що згадані в цій статті. Якщо суд визнає доказ недопустимим з посиланням на ч. 1 ст. 87 КПК, він має зазначити, наслідком порушення якого саме фундаментального права або свободи стало отримання цього доказу та хто саме зазнав такого порушення. Крім того, суд, вирішуючи питання щодо допустимості доказу в контексті ч. 1 ст. 87 КПК, має обґрунтувати, чому він вважає порушення фундаментального права або свободи настільки істотним, щоб зумовити визнання доказу недопустимим [3]. Отож, суди, вирішуючи питання про

недопустимість доказу, повинні в кожному випадку не лише відзначати, що порушення мало місце, а й обґрунтовувати свою позицію.

Заборона на використання доказів, одержаних з порушенням встановлених законом процедур, являє собою важливий аспект прояву дії однієї із засад кримінального провадження – забезпечення доведеності вини. Забезпечення доведеності вини означає, що кожний елемент обвинувачення, кожна кваліфікуюча, обтяжуюча чи пом'якшуюча відповідальність обставина, кожна обставина, від якої залежать певні правові наслідки, кожний висновок судді чи суду мають ґрунтуватися на відповідних доказах, зібраних у передбаченому законом порядку [4, с. 71-72]. Незаконність способу одержання таких доказів не тільки ставить під сумнів їхню достовірність, а й підриває довіру до правосуддя загалом, порушуючи права особи, яка притягається до кримінальної відповідальності. Порушення процесуальної форми отримання та фіксації доказів, встановленої законом, породжує сумніви в істинності змісту доказової інформації і тягне за собою визнання доказу недопустимим. Порушення норм закону при отриманні доказів порушує права і свободи людини, утвердження і забезпечення яких є головним обов'язком держави (ст. 3 Конституції України).

Питання перевірки доказів на їх допустимість, з метою припинення використання у кримінальному процесі тих, які отримані з порушенням закону, обґрунтовано розглядаються теоретиками і практиками як найважливіша гарантія: забезпечення прав і свобод людини в кримінальному процесі, законного і справедливого рішення у справі. З огляду на важливість даного питання для реалізації у кримінальному процесі прав і свобод людини, вважаємо, що його доцільно розглядати шляхом комплексного аналізу юридичних норм, які регламентують процес допустимості доказів, з одного боку, та положень, висловлених у науковій літературі, – з іншого.

Після прийняття Кримінального процесуального кодексу України від 13.04.2012 р. № 4651-VI актуалізувався інтерес до проблематики допустимості доказів вже в оновленому кримінальному процесі. Виходячи з демократичних прагнень України, адаптації вітчизняного законодавства до права ЄС, інститут допустимості доказів отримав пряме нормативне закріплення в КПК України. Норми про визнання законодавцем за доказами ознаки їх допустимості містяться в § 1 «Поняття доказів, належність та допустимість при визнанні відомостей доказами» (Глава 4 «Докази і доказування» КПК України). Визнаючи якість новел КПК України Глава директорату Ради Європи з питань прав людини Х. Якумопулос [5] відзначив високий рівень їх опрацьованості, а нормативний акт загалом – найкращим у країнах-членах Ради Європи.

Ми погоджуємося з Ш.В. Давидовою [6, с. 32-33], що головними особливостями інституту допустимості доказів є наступні:

1. Цільове призначення інституту полягає у вилученні заздалегідь недостовірних доказів та доказів, процес отримання яких може викликати розумні підстави для сумнівів у їх достовірності і суттєво ускладнить подальше її встановлення. Отже, вимога допустимості доказу виступає необхідною умовою та однією з гарантій отримання достовірної доказової інформації.
2. Допустимим чи недопустимим може визнаватися лише певний окремих доказ, взятий саме по собі, конкретна інформація, що міститься в конкретному джерелі, а не факт, який вона встановлює. Факт не може бути допустимим або недопустимим. Він може розцінюватися лише як такий, що має відношення чи ні, достовірний або сумнівний, спірний, тобто оцінюватися з позицій належності та достовірності, але не з позицій допустимості. Звідси випливає, що при визнанні певного доказу недопустимим, факт, який міститься в ньому, цілком може бути встановлений сукупністю інших зібраних у справі доказів, що відповідають вимозі допустимості.
3. Допустимість – перша й необхідна умова функціонування доказу в судочинстві, його невід'ємна, обов'язкова характеристика. Недопустимі докази не оцінюються з позицій їх належності та достовірності, оскільки процес визначення останніх стає безпредметним.
4. Допустимість немислима без дотримання прав і охоронюваних законом інтересів особистості. Людина – найвища цінність держави і суспільства. Виходячи з усвідомлення цієї цінності, не можна визнавати допустимими прийоми і методи отримання доказів, засновані на обмані, пов'язані з погрозами, шантажем, із психічним або фізичним насильством, які принижують честь та гідність особи, використовують ниці спонукання особистості, невігластво, експлуатують забобони учасників процесу, їх релігійні вірування і т.п.

- Доказ буде допустимим за відсутності виключних вимог до процесу отримання фактичних даних, до джерела доказів та процесуальних умов отримання і фіксації доказів. Іншими словами, вимога закону до зазначених явищ і визначає допустимість або недопустимість доказу.

Допустимість є однією з обов'язкових властивостей доказів. Виділення такої властивості доказів, як допустимість характеризує можливість використання фактичних даних про вчинений злочин для доказування. Порушення процесуальної форми отримання доказів не дозволяє використовувати їх для доказування, оскільки використання в процесі доказування доказів, отриманих відповідно до вимог закону, є не лише гарантією об'єктивного дослідження матеріалів кримінального провадження та прийняття по ньому правильного рішення, але й гарантією дотримання прав і законних інтересів представників усіх сторін кримінального провадження в ході збору доказів.

Основна відмінність допустимості від інших властивостей доказів полягає в тому, що допустимість ґрунтується на ст. 62 Конституції України. Згідно ч. 3 ст. 62 Конституції України обвинувачення не може ґрунтуватися на доказах, одержаних незаконним шляхом, а також на припущеннях. Усі сумніви щодо доведеності вини особи тлумачаться на її користь [7]. Дана норма була конкретизована в Постановах Пленуму Верховного Суду України, введених у дію після прийняття Конституції України. Так, згідно п. 19 ППВСУ «Про застосування Конституції України при здійсненні правосуддя» від 01.11.1996 р. № 9, визнання особи винуватою у вчиненні злочину може мати місце лише за умови доведеності її вини. Водночас слід мати на увазі, що згідно зі ст. 62 Конституції обвинувачення не може ґрунтуватися на припущеннях, а також на доказах, одержаних незаконним шляхом. Докази повинні визнаватися такими, що одержані незаконним шляхом, наприклад, тоді, коли їх збирання й закріплення здійснено або з порушенням гарантованих Конституцією України прав людини і громадянина, встановленого кримінально-процесуальним законодавством порядку, або не уповноваженою на це особою чи органом, або за допомогою дій, не передбачених процесуальними нормами [8]. У свою чергу, згідно п. 4 Постанови Пленуму Верховного Суду України «Про посилення судового захисту прав і свобод людини і громадянина» від 30.05.1997 р. № 7, судам при розгляді кожної справи необхідно перевіряти, чи були докази, якими органи попереднього слідства обґрунтовують висновки про винність особи у вчиненні злочину, одержані відповідно до норм КПК України. Якщо буде встановлено, що ті чи інші докази були одержані незаконним шляхом, суди повинні визнавати їх недопустимими і не враховувати при обґрунтуванні обвинувачення у вирокі [9]. На відміну від допустимості, належність, достовірність та достатність доказів ґрунтуються лише на нормах КПК України. Не применшуючи значення кожної із виділених властивостей доказів, все ж необхідно зазначити, що саме питання про допустимість того чи іншого доказу є багато в чому визначальним для всього кримінального провадження. Від його правильного вирішення залежить належне забезпечення прав і свобод осіб, які беруть участь у справі, забезпечення гарантій і дотримання принципів кримінального судочинства.

Конституційна норма, яка закріпила правило допустимості доказів, отримала своє відображення і в ч. 1 ст. 87 КПК України, в якій зазначається, що недопустимими є докази, отримані внаслідок істотного порушення прав та свобод людини, гарантованих Конституцією та законами України, міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, а також будь-які інші докази, здобуті завдяки інформації, отриманій внаслідок істотного порушення прав та свобод людини [10]. Однак, говорячи про правову регламентацію допустимості доказів, слід зазначити, що положення ч. 1 ст. 87 КПК України відрізняються від положення про неприпустимість доказів, закріпленого в ч. 3 ст. 62 Конституції України. В Конституції йдеться про те, що обвинувачення не може ґрунтуватися на припущеннях, тоді як ст. 87 КПК України такої норми не містить. У зміненому вигляді вона знайшла своє закріплення в ч. 3 ст. 373 КПК України, згідно якої обвинувальний вирок не може ґрунтуватися на припущеннях і ухвалюється лише за умови доведення у ході судового розгляду винуватості особи у вчиненні кримінального правопорушення. В КПК України це положення відтворюється стосовно правосуддя (тобто судового провадження), тоді як Конституція України не обмежує час визнання доказів, що ґрунтуються на припущеннях, неприпустимими стадією судового розгляду, з чого можна зробити висновок, що докази повинні визнаватися такими, що не мають юридичної сили і на більш ранній стадії кримінального провадження – досудовому розслідуванні. На практиці ж склалася ситуація, при якій правоохоронні органи, трактуючи норми КПК України на свою користь, використовують в основі обвинувачення докази, які ґрунтуються на припущеннях, справедливо вважаючи, що суд,

в силу своєї завантаженості, не буде вникати в матеріали справи, за наявності в них добровільної угоди зі слідством про визнання підозрюваним чи обвинуваченим своєї вини. Так, згідно даних Єдиного державного реєстру судових рішень в період з 2014 по 2021 роки за ст. 110 КК України «Посягання на територіальну цілісність і недоторканність України» було винесено 702 обвинувальних вироки. Цікавим є те, що 693 вироки з 702 винесені при підписанні підозрюваними чи/або обвинуваченими добровільних угод, в яких ці особи визнавали свою провину, отримали умовне засудження, а правоохоронці – яскраві «показники» своєї діяльності.

Продовжуючи наше дослідження відзначимо, що в науковій літературі проблематика допустимості доказів набула своєї актуальності на початку 60-х років ХХ ст. В теорії доказового права і кримінального процесу починають формуватися різні підходи, що стосуються поняття та сутності допустимості доказів. М.О. Чельцов відзначав, що не все те, що відноситься до справи, має бути допущено в якості предмета доказування; в деяких випадках існують прямі заборони допущення, які виходять не лише із суто процесуальних, але іноді – й із більш загальних, державних міркувань [11, с. 153]. Прогресивне суспільство вже було готове до сприйняття даного інституту на практиці, проте новоприйнятий Кримінально-процесуальний кодекс УРСР від 28.12.1960 р., як і попередні кримінально-процесуальні кодекси УРСР, жодним чином не регламентував вказаний аспект доказового права.

Етимологічно «допустимість» є абстрактним іменником поняття «допустимий» – якого можна допустити, дозволити; можливий, дозволений [12, с. 319]. Ґрунтуючись на даній етимології, процесуалісти середини ХХ ст. у своїх наукових дослідженнях вказують на те, що докази будуть вважатися допустимими, якщо вони отримані з належних джерел, уповноваженими особами, законним способом та мають належну процесуальну форму. Так, М.С. Строгович визначав допустимість доказів як їх здатність, в якості джерела відомостей про факт, бути засобом встановлення даного факту. Вчений підкреслював, що правила про те, які засоби можуть застосовуватися, якими джерелами можна користуватися для доказування фактів у справі, називаються правилами про допустимість доказів [13, с. 162]. Позиції М.С. Строговича дотримувався і Ф.Н. Фаткуллін.

Ф.Н. Фаткуллін зазначає, що допустимість є характеристикою не конкретних відомостей про факти, не самих судових доказів, а їх джерел. Під допустимістю джерела доказу він розуміє визнану законодавцем придатність даного джерела служити засобом процесуального доказування [14, с. 125–127]. Ф.Н. Фаткуллін був прихильником роздільного розуміння фактичних даних та їх джерел. Допустимість – це ознака носіїв фактичної інформації та форм їх отримання. Докази не можуть вважатися недопустимими, якщо тільки вони отримані з передбачених у законі джерел. Як ми бачимо, вчений звузив зміст допустимості доказів лише до допустимості джерел, залишивши за рамками своєї допустимості порушення процедурних аспектів отримання доказів.

Пропонувалися і більш широкі позиції щодо допустимості доказів. Вони виходили з того, що трактування терміна «допустимість» через «придатність» джерела, будучи правильним по суті, завжди буде характеризуватися неповнотою своїх меж та нечіткістю рамок. Намагаючись у якості трактування допустимості доказів використовувати щось більш конкретизоване, окремі вчені почали пов'язувати її з процесуальною формою. Такі позиції відстоювали В.М. Шпілев, В.Я. Дорохов та ін. На думку першого, допустимість доказів повинна розглядатися як один із елементів процесуальної форми, під якою розуміють сукупність умов, передбачених законодавством для вчинення процесуальних дій, їх послідовність, порядок закріплення та оформлення процесуальних дій, процесуальні строки [15, с. 102-103]; на думку другого – допустимість доказів – це придатність доказу з точки зору його форми, тобто законність джерел, методів і прийомів, шляхом яких відповідні відомості були отримані [16, с. 168].

С.А. Шейфер зазначає, що допустимість доказів є властивістю даного доказу, пов'язаною з його належною процесуальною формою [17, с. 34]. Незважаючи на те, що даний підхід зазнавав критики, яка акцентувалась на помилковості зведення допустимості доказів лише до процесуальної форми та помилковості ігнорування змістовних аспектів доказів (джерел), його підтримували І.І. Мухін, О.Ф. Соколов, Г.М. Резнік та ін. Наприклад, Г.М. Резнік вказував, що визнати доказ допустимим – значить зробити висновок щодо дотримання вимог закону, які пред'являються до його процесуальної форми, яка, у свою чергу, включає в себе: джерело; умови; способи отримання й закріплення відомостей про обставини справи [18, с. 7].

Позиція М.В. Сібільової виходить із того, що допустимість доказів – це визнана законодавцем можливість використання даного джерела в якості процесуального носія інформації про фактичні дані, які мають значення для встановлення істини у кримінальній справі, а також процесуального закріплення цієї інформації уповноваженими на те особами або органами в установленому законом порядку (за допомогою дій) при дотриманні норм моральності [19, с. 23]. Як можливість визначають допустимість доказів В.В. Золотих і Ю.О. Ляхов. На думку першого – це можливість (дозвільність) використання доказу в процесі доказування обставин, що мають значення для правильного вирішення справи; на думку другого – це можливість використання їх у кримінальному процесі для вирішення всіх питань, що виникають при провадженні у справі та при вирішенні справи по суті.

Наступна група вчених в основі своїх наукових пошуків відштовхуються від того, що допустимість є властивістю доказу. Так, В.В. Вапнярчук під допустимістю доказів розуміє властивість, яка характеризує їх з точки зору належної процесуальної форми отримання (або більш спрощено придатність доказів за формою) [20, с. 364]. О.О. Толочко вважає, що допустимість є властивістю доказу, яка характеризує його з погляду законності джерела фактичних даних (відомостей, інформації), а також способів одержання і форм закріплення фактичних даних, які містяться в такому джерелі, у порядку, передбаченому кримінальним процесуальним законом, тобто уповноваженими на це особою або органом у результаті проведення ними слідчої дії за суворого дотримання кримінально-процесуального закону, що визначає форми цієї слідчої дії [21, с. 189]. Трохи більш розширене визначення пропонує Ш.В. Давидова. Вчена вважає, що допустимість – це властивість доказу, яка характеризує його з точки зору законності джерела фактичних даних (відомостей), безпосередньо пов'язана зі встановленою законодавцем процесуальною формою збору та фіксації інформації, що міститься в джерелі, уповноваженою на те особою або органом, у результаті проведення ним слідчої чи іншої процесуальної дії, передбаченої чинним Кримінально-процесуальним кодексом [6, с. 30]. Не можна не погодитися з позицією Ш.В. Давидової, оскільки докази можуть бути отримані не лише при проведенні слідчих (розшукових) дій, а й іншими способами. Так, сторона обвинувачення здійснює збирання доказів шляхом проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій, витребування та отримання від органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій, службових та фізичних осіб речей, документів, відомостей, висновків експертів, висновків ревізій та актів перевірок, проведення інших процесуальних дій (ч. 2 ст. 93 КПК України). Зі свого боку сторона захисту, потерпілий, представник юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, здійснює збирання доказів шляхом витребування та отримання від органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій, службових та фізичних осіб речей, копій документів, відомостей, висновків експертів, висновків ревізій, актів перевірок; ініціювання проведення слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій та інших процесуальних дій, а також шляхом здійснення інших дій, які здатні забезпечити подання суду належних і допустимих доказів (ч. 3 ст. 93 КПК України).

Ми привели лише частину точок зору, які на сьогодні продовжують існувати в науці стосовно розглянутої нами проблеми. Водночас їх більш ніж достатньо для узагальнення та формулювання висновку про те, що допустимість доказів можна трактувати як:

- 1) вимогу закону;
- 2) процесуальну форму;
- 3) інститут кримінального процесуального права;
- 4) висновок щодо конкретного доказу після відповідної оцінки;
- 5) характеристику (властивість) доказу.

Ми поділяємо точку зору, згідно з якою допустимість являє собою одну з ключових характеристик (властивостей) доказу. Кожну з цих властивостей слід розглядати як самостійну конструкцію, що має притаманну тільки їй внутрішню структуру і функціональну цілісність. Водночас у наукових публікаціях досі трапляються підходи, які допускають змішання допустимості, належності та достатності зібраних доказів у різних варіаціях і комбінаціях замість аналізу їхнього взаємозв'язку. Ми категорично не згодні з цими підходами до розгляду доказів, оскільки вони загрожують підміною однієї властивості доказу іншою. На практиці це може призвести не тільки к необґрунтованому виключенню доказу з процесу доказування, а й ухваленню незаконного або необґрунтованого судового рішення.

Висновки. В результаті узагальнення викладених у науковій літературі думок вчених та положень нормативно-правових актів, ми прийшли до висновку про те, що необхідно передбачити більш чітке законодавче вирішення питання про допустимість доказів. Вважаємо, що найбільш доцільним буде викласти ст. 86 КПК України в іншій редакції. У цій же статті необхідно сформулювати в загальному вигляді критерії оцінки допустимості доказів.

Стаття 86 КПК України «Допустимість доказу»

«1. Допустимість – властивість доказів у кримінальному процесі, яка характеризує їх із точки зору законності джерела відомостей про фактичні дані, а також способів отримання і закріплення зазначених відомостей у порядку, передбаченому КПК України, стороною кримінального провадження в результаті проведення процесуальної дії при дотриманні норм закону, що визначає форми даної дії.

2. Докази є допустимими, якщо:

- 1) вони отримані стороною кримінального провадження, правомочною проводити процесуальні дії;
- 2) вони отримані із належного джерела відомостей про фактичні дані;
- 3) вони отримані в результаті проведення тільки зазначених у законі процесуальних дій;
- 4) дотримана процесуальна форма проведення процесуальних дій та закріплення їх результатів;
- 5) забезпечені права, свободи і законні інтереси людини».

Також вважаємо доцільним закріплення в КПК України норми, в якій слід зазначити, що кожен доказ має володіти властивостями допустимості, належності, достовірності та достатності. Відповідно, ст. 84 КПК України може бути доповнена частиною третьою наступного змісту:

«3. Докази повинні мати властивості допустимості, належності, достовірності, а в сукупності – достатності для використання при прийнятті процесуальних рішень».

Виходячи зі ст. 62 Конституції України [7], Рішення Конституційного Суду України від 20.10.2011 р. № 12-рп/2011 [2] та § 1 Глави 4 КПК України [10] можна визначити практичний зміст, який вкладає у поняття «допустимість доказів» вітчизняний законодавець. У цих правових актах простежується позиція, згідно якої доказ визнається допустимим, якщо він отриманий у порядку, встановленому КПК України. Порушення порядку при збиранні доказів призводять до порушення процесуальної форми, яка є обов'язковою умовою визнання отриманих фактичних даних доказами. У разі відсутності однієї з умов визнання фактичних даних доказами, ці дані не можна визнавати доказами. Але КПК України все ж визнає їх такими, вказуючи, що докази, отримані внаслідок істотного порушення прав та свобод людини, гарантованих Конституцією та законами України, міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, а також будь-які інші докази, здобуті завдяки інформації, отриманій внаслідок істотного порушення прав та свобод людини є недопустимими (ч. 1 ст. 87 КПК України) [10]. В інших статтях КПК України також йдеться про докази. Однак, доказ є єдністю змісту і процесуальної форми. За відсутності належної форми отримання фактичних даних, вони не можуть бути визнані доказами, які потім визнаються недопустимими доказами [22, с. 102]. Саме тому, говорячи про недопустимість доказів, слід розуміти, що мова йде про недопустимість фактичних даних, які у цьому разі ототожнюються.

Допустимість доказів синонімічна правомірності їх отримання. Межі законності зі свого боку чітко регламентовані в нормативно-правових актах різних рівнів юридичної сили. Отже, докази можуть бути визнані допустимими лише за умови їх отримання в суворій відповідності до норм кримінального процесуального законодавства, за дотримання конституційних прав та свобод людини і громадянина. Ці гарантії закріплені як у Конституції та законах України, так і в міжнародних договорах, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

Не занижуючи важливості інших характеристик доказів, необхідно все ж акцентувати увагу на тому, що безпосередньо питання про допустимість доказів є «наріжним каменем» для будь-якого кримінального провадження. Від його правильного вирішення залежить не лише дотримання принципів кримінального судочинства загалом, але й, зокрема, належне забезпечення прав та свобод осіб, які беруть участь у провадженні. У зв'язку з цим, подальші наукові пошуки ми присвятимо вивченню критеріїв допустимості у кримінальному процесі, які розкривають і зумовлюють зміст аналізованої нами властивості доказів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Кайло І.Ю. Допустимість доказів у кримінальному процесі України: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Київ, 218 с.
2. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Служби безпеки України щодо офіційного тлумачення положення частини третьої статті 62 Конституції України від 20.10.2011 р. № 12-рп/2011. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v012p710-11#Text> (дата звернення: 01.12.2024).
3. Справа № 359/7742/17 (провадження № 51-2114км19). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/87334567> (дата звернення: 01.12.2024).
4. Маляренко В.Т. Конституційні засади кримінального судочинства. К.: Юрінком Інтер, 1999. 320 с.
5. Новий КПК України в Раді Європи назвали одним з найкращих. URL: https://web.archive.org/web/20140817182627/http://www.ukrinform.ua/ukr/news/noviy_kpk_ukraini_v_radi_e_vgori_nazvali_odnim_z_naykrashchih_1878608 (дата звернення: 01.12.2024).
6. Давидова Ш.В. Содержание допустимости доказательств при производстве экспертизы по уголовным делам: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Волгоград, 2008. 235 с.
7. Конституція України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 1996. № 30. Ст. 141.
8. Про застосування Конституції України при здійсненні правосуддя: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 01.11.1996 р. № 9. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0009700-96#Text> (дата звернення: 01.12.2024).
9. Про посилення судового захисту прав і свобод людини і громадянина: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 30.05.1997 р. № 7. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0007700-97#Text> (дата звернення: 01.12.2024).
10. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 2013. № 9-10. № 11-12. № 13. Ст. 88.
11. Чельцов М.А. Советский уголовный процесс. Учебник. 2-е изд., перераб. М.: Госюриздат, 1951. 511 с.
12. Великий тлумачний словник сучасної української мови: 250000 / уклад. та голов. ред. В.Т. Бусел. Київ; Ірпінь: Перун, 2005. VIII. 1728 с.
13. Строгович М.С. Уголовный процесс: изд-во Министерства юстиции СССР. М., 1964. 316 с.
14. Фаткуллин Ф.Н. Общие проблемы процессуального доказывания / науч. ред.: Я. С. Аврах. Казань: Изд-во Казан. ун-та, 1973. 176 с.
15. Шпилев В.Н. Содержание и формы уголовного судопроизводства. Минск: Изд-во БГУ, 1974. 144 с.
16. Белкин Р.С., Винберг А.И., Дорохов В.Я., Звирбуль В.К. Теория доказательств в советском уголовном процессе. М.: Юрид. лит., 1966. 584 с.
17. Шейфер С.А. Сущность и способы собирания доказательств в советском уголовном процессе. Учебное пособие / отв. ред.: П.А. Лупинская. М.: РИО ВЮЗИ, 1972. 130 с.
18. Резник Г.М. Внутреннее убеждение при оценке доказательств. М.: Юрид. лит., 1977. 117 с.
19. Сибилева Н.В. Допустимость доказательств в советском уголовном процессе. Учебное пособие. Киев: УМК ВО, 1990. 68 с.
20. Вапнярчук В.В. Загальна характеристика властивостей доказів та їх розмежування між собою. *Держава і право. Серія: Юридичні науки*, 2015. Вип. 68. С. 361–375.
21. Толочко О.О. Гуманізація доказування у кримінальному провадженні. *Науковий часопис Національної академії прокуратури України*, 2014. № 4. С. 187–196.
22. Місечко М.М. Судовий контроль слідчого судді за обґрунтованістю підозри при застосуванні заходів забезпечення кримінального провадження: дис. ... д-ра філософії за спеціальністю 081 «Право». Ірпінь, 2023. 241 с.
23. Габрелян А.Ю. Адміністративно-правове забезпечення державної політики у протидії проституції: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Київ, 2021. 249 с.
24. Габрелян А.Ю. Проституція в сучасних українських реаліях. Новий погляд на проблему. *Економіка. Фінанси. Право*, 2016. № 12. С. 28–32.
25. Габрелян А.Ю. Правові аспекти віднесення секс-праці (проституції) до легальних видів економічної діяльності. *Європейські перспективи*, 2020. № 1. С. 45–50.

26. Дяковський О.С., Габрелян А.Ю. Основні засади та принципи протидії дезінформації. *Юридичний вісник*, 2024. № 4. С. 30–36.
27. Чепель О.В., Габрелян А.Ю. Система прав свідка в кримінальному процесі: стан, проблеми та шляхи їх подолання. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*, 2023. № 4. С. 168–180.
28. Чепель О.В., Габрелян А.Ю. Адвокат свідка: проблематика правового статусу. *Science of XXI century: development, main theories and achievements: collection of scientific papers «SCIENTIA» with Proceedings of the V International Scientific and Theoretical Conference (January 26, 2024)*. Helsinki, Republic of Finland: International Center of Scientific Research, 2024. С. 131–136.